

Een terugblik op Timor en Onderhoorigheden.

DOOR

J. H. P. E. KNIPHORST.

„De Koloniale Verslagen van 1875 t/m 1884.” — „De Europeërs in den Maleischen Archipel, door P. A. Tiele” en „Besognes der Hooge Regeering te Batavia, gehouden over de commissie van Paravicini naar Timor 1756, door P. A. Leupe.” Beide opgenomen in de Bijdragen voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Ned. Indie. Vierde volgrees. 1e deel enz. — „Schets van onze Staatkundige verhouding tot de verschillende radja's en volkstammen in de residentie Timor.” Opgenomen in het Tijdschrift voor Ned. Indie (Nieuwe Serie. 6e Jaargang). — „Verslag eener reis van den Resident van Timor en Onderhoorigheden, Eloma Verstege, naar Noi-Mina rivier en aangrenzende landstreken, gelegen aan de Z. O.-kust van Timor in de maand Juli 1877.” Opgenomen in het Tijdschrift van Indische Land-, Taal- en Volkenkunde. (Deel XXV). — „Het eiland Soemba, volgens de jongste mededeelingen.” Opgenomen in het Tijdschrift voor Ned. Indie (Nieuwe Serie. 3e Jaargang). — „Koepang omstreeks 1750, door Mr. J. A. van der Chijs.” Opgenomen in het Tijdschrift van Indische Taal-, Land- en Volkenkunde. (Deel XVIII). — „Bijdrage tot de kennis van Taal, Land en Volk op het eiland Soemba, door S. Roos,” en „Eene maand in de Binnenlanden van Timor, door J. S. G. Gramberg.” Beide opgenomen in de Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (Deel XXXVI). — „The Malay Archipelago,” Wallace. 1869. — „Résumé historique de l'établissement Portugais à Timor, des us et coutumes de ses habitants, par le gouverneur de la possession Alfonso de Castro.” Opgenomen in het Tijdschrift van Indische Taal-, Land- en Volkenkunde (Deel XI). en „Het eiland Timor,” door Prof. P. J. Veth. Opgenomen in „De Gids” (Nieuwe Serie. Achtste Jaargang).

Een ieder die met eenige aandacht, de „Handelingen” onzer volksvertegenwoordiging op koloniaal gebied, tot nu toe heeft gevolgd, kan het, zoo hij de beteekenis van Nederlandsch Indie, staatkundig, oeconomisch en industrieel, ook maar eenigzins heeft leeren kennen en waardeeren, zeer zeker niet zijn ontgaan, dat daarin van werkelijke belangstelling in de zoogenaamde buitenbezittingen, nauwelijks een spoor is te ontdekken. Indien de veel grootere eilanden Borneo en Sumatra, met het ook zelfs nog uitgebreider Celebes, al eens een enkele maal in de volksvertegenwoordiging ter sprake zijn gekomen, dan is het niet omdat oeconomische vraagstukken dáár hare belangstelling hebben gaande gemaakt, maar omdat staatkundige aangelegenheden er de aandacht op vestigden. Van ernstige aandrang om het uitgebreide gebied van Nederlandsch Indie, even als Java op te heffen uit zijn staat van achterlijkheid en isolement, en door uitbreiding onzer bestuursbemoelingen tot hoogere ontwikkeling op te voeren en daardoor meer productief te maken, is maar schaars een voorbeeld bij te brengen. Laat zich tot op zekere hoogte die geringschatting, of wil men liever onverschilligheid in onze volksvertegenwoordiging, voor dat uitgestrekte eilandengebied, wel verklaren, waar slechts enkele van hare leden het voorrecht hadden, het door eigen aanschouwing te leeren kennen; ook zelfs nog, dat onder deze, mannen worden aangetroffen als de Haagsche volksvertegenwoordiger, die ter rechtvaardiging zijner conservatieve aspiratiën op koloniaal gebied, met een zekere niet te miskennen schaden freude, stellingen aanhaalt van mannen van de wetenschap, als Emile de Laveley, die in een staathuishoudkundige verhandeling over de koloniën tot de verrassende slotsom komt, dat de Staten die geen koloniën bezitten zich dat gemis kunnen getroosten en dat zij, die ze wel bezitten, zich op haar verlies hebben voor te bereiden en dan nog haar gemis als een

aanwinst zullen leeren waardeeren¹⁾, niet echter dat onder de wederpartijders, waaronder mannen die geruimen tijd in Indie hebben geleefd en gewerkt, en daardoor in de gelegenheid geweest, om de hulpmiddelen en behoeften van ons Indisch rijk te leeren kennen en te waardeeren, nog altijd geen baanbrekers worden aangetroffen, die ook het opnemen van de buitenbezittingen onder onze bestuurbemoeiingen, als een eisch van den tegenwoordigen tijd, in hun banier schrijven, en dat niet alleen uit een staatkundig, maar ook uit een oeconomisch en financieel oogpunt beschouwd.

Ook reeds vroeger hebben wij getracht de groote noodzakelijkheid te doen uitkomen, om bij de behandeling onzer Indische aangelegenheden in de volksvertegenwoordiging, niet zoo uitsluitend het oog op Java te blijven vestigen, en meer aandacht te wijden aan het nog feitelijk onbekende en uitgestrekte gebied van Nederlandsch Indie, dat slechts op een deugdelijke bescherming van den souverain wacht, om van een lastpost, als het nu nog altijd is in finantieelen zin, niet alleen productief maar ook dienstbaar te worden gemaakt, aan het algemeen belang en het wereldverkeer²⁾.

Verkeeren wij omtrent dezen overheerschenden karaktertrek bij onze volksvertegenwoordiging niet geheel en al in het onzekere, dan gelooven wij zijn ontstaan hoofdzakelijk te moeten toeschrijven aan de met onze roemrijke traditiën als koloniale mogendheid reeds onjuiste opvatting, dat Nederland zóó klein en geplaatst tegenover bezittingen zóó groot, niet bij machte zou zijn, zijn Indische rijk naar den tegenwoordigen eisch langer te beheeren, werd ook buiten Java de hand ernstig aan de ploeg geslagen. En dat dit wel de meest waarschijnlijkste solutie is, hiervan vinden wij in de parlemen-

1) Zie de rede van den heer Wintgens, bij gelegenheid der algemeene berandslagings over de Kol. begrooting voor 1884. Handelingen, blz. 195.

2) Zie onze „Korte terugblik op de Molukken en N. W. Nieuwe Guinea” (Indische Gids. September 1883).

taire annalen, vooral van de laatste jaren, vele en dikwijls treffende voorbeelden. Onder deze echter een, dat, en om de helderheid van zijn betoog, en om den persoon die het op den voorgrond plaatste, alle anderen in de schaduw stelt. Wij meenen dan ook een oogenblik er te moeten bij stil staan en dit te eer, omdat wij in het advies dat wij nu op het oog hebben, in zekeren zin het regeeringsprogram hebben te zien, waarnaar althans in de eerste jaren ons kostbaar Indisch rijk zal worden bestuurd. Het zal nu wel haast onnoodig zijn te zeggen, dat wij de aandacht van den belangstellenden lezer in Indische aangelegenheden, ook hier nog eens wenschen te vestigen op de rede, nu zes jaren geleden uitgesproken door een der coryphaeën van de koloniale liberale partij, den heer van Rees, waarin die spreker de onthoudingsstaatkunde, als het laatste woord van koloniale wijsheid dezer eeuw, zijne medeleden aanbeveelt, en dat wel zonder tot een ernstige repliek van ook maar enkele leden der volksvertegenwoordiging aanleiding te geven ¹⁾. In ons oog is zij dan ook, vooral nu, van zoo groot belang en houdt zij zoo nauw verband met onze studie, dat wij niet aarzelen haar hier nog eens bijna geheel te reproduceeren.

Tot toelichting meenen wij hierbij alleen nog te moeten opmerken, dat die volksvertegenwoordiger, toen pas uit Indie teruggekeerd, daar weder een viertal jaren, doch toen in de hoogste ambtelijke waardigheid op één na, in de gelegenheid was geweest zich nog nader met Indische toestanden vertrouwd te maken ²⁾.

Na eerst nog met een paar woorden gezegd te hebben, dat hij meent een meer praktische gelegenheid te zullen moeten afwachten, om zijne denkbeelden over een toen aanhangig wetsontwerp te ontvouwen, waarin naar een meer rationeele

1) Alléén de heer des Amorie van der Hoeven, heeft met een enkel woord, maar ook nog op andere gronden als wij, tegen het toen door den heer van Rees ontwikkeld staatkundig program, protest aangeteekend.

2) Zie Handelingen der Staten-Generaal. 1878/79. II, blz. 100.

verhouding tusschen Nederland en Indie op finantieel gebied zou worden gestreefd, zegt hij :

„Thans wensch ik een paar andere punten te behandelen, die, naar mijne opvatting, voor het beheer van onze Oost-Indische bezittingen in de naaste toekomst ook van belang zijn.

„Het eerste geldt de ontzagelijke uitbreiding van het gebied dat in de laatste tijden onder de Nederlandsche souvereiniteit is gekomen, en de vraag, daar aan vastgeknoot, of de middelen, en meer bepaald de personeele middelen, voorhanden zijn om al dat gebied naar eisch te besturen.”

„Als ik van die uitbreiding spreek, dient er op gelet te worden, dat wij de uiterste grenzen daarvan nog geenszins hebben bereikt. De vroegere onderhoorigheden van Atjeh hebben voor het meerendeel ons oppergezag erkend, en de overblijvenden zullen heel spoedig dit voorbeeld volgen, terwijl de nog vijandelijke deelen van XXII en XXVI Moekim vermoedelijk ook eerlang in onderwerping zullen komen. Op de Oostkust van Sumatra zijn in de laatste jaren uitgestrekte landschappen aan ons gebied toegevoegd, en in Centraal-Sumatra openbaart zich, zooals ook uit deze begroting blijkt, meer en meer de neiging om onder ons bestuur te komen, eene neiging, die wij in het vereenigd belang, en van Nederland, en van de Indische volken, niet altijd mogen afwijzen.”

„Voor mij is het dan ook aan geen twijfel onderhevig dat Nederland eerlang geroepen zal zijn om over geheel Sumatra zijn oppergezag te doen gelden.”

„Op onze overige bezittingen in Indie bestaat wel eenig, maar niet hetzelfde gevaar voor uitbreiding, wanneer onze ambtenaren steeds voorzichtig gelieven te zijn in hunne aanraking met inlandsche vorsten en volken, die tot dusver in naam onze opperheerschappij erkennen, maar waarmede wij ons weinig of niet hebben in te laten.”

„Het is dringend noodig dat aan onze ambtenaren de vreedzame houding worde ingescherpt, want met het besturen van Java en Sumatra alleen hebben wij reeds meer hooi op

de vork genomen dan wij kunnen dragen. De overige bezittingen, Banka en Menado uitgezonderd, mogen voor Nederland eene traditioneele waarde hebben, met de beperkte middelen, waarover het beschikken kan, beloven zij geen finantieele toekomst. Zij zijn in zekeren zin voorwerpen van weelde, maar van een schadelijke weelde, omdat zij veel geld kosten en daardoor verhinderen aan de meer productieve gedeelten van ons Indisch gebied al de zorg te besteden, die zij voor hunne ontwikkeling behoeven."

„Het is dus hoog tijd om al die grootsche denkbeelden van verovering, annexatie of uitbreiding van rechtstreeksch gezag voor goed te laten varen, en, indien er nog ambtenaren op onze buitenbezittingen gevonden worden, die ambitieus of oorlogzuchtig, zulken weg mochten willen opgaan, bij hen die neiging krachtig te onderdrukken."

„Daarmede zal echter slechts de helft bereikt worden van het doel, dat wij voor oogen moeten hebben. Het kwaad schuilt niet alleen in de uitbreiding van gebied, maar evenzeer, ja meer, in de uitbreiding van den kring onzer bestuursbemoelingen. De invoering van het cultuurstelsel op Java heeft ons meer en meer gebracht in dagelijksche en rechtstreeksche aanraking met de inlandsche bevolking en ons gedwongen tot gestadige inmenging in al de details der volkshuishouding. Van daar eene toegenomen en steeds toenemende behoefte aan ambtelijke personeel in alle diensttakken, die reeds nu niet zonder bezwaar kan worden vervuld. Ik behoef slechts te wijzen op het telkens voorkomend gebrek aan ambtenaren voor speciale diensten opgeleid, en hoe de noodzakelijkheid zich dikwijls voordoet, om tot gewichtige ambten personen te roepen die daarvoor niet behoorlijk opgeleid noch berekend zijn. Maar buiten Java werkt geen cultuurstelsel, en toch begint het meer en meer gebruikelijk te worden om zich ook daar met de inlandsche huishouding te bemoeien en de dagelijksche bestuurder van het volk te worden."

„De schuld daarvan moge niet in de eerste plaats liggen

bij de regeering, maar veeleer in eene overdreven en verkeerde toepassing van hare inzichten, het is niet te ontkennen, dat er ook regeeringsmaatregelen zijn genomen, die op die richting invloed hebben uitgeoefend. Ik noem er slechts één, dat is de reeds vrij gevorderde hervorming van het rechtswezen in de buitenbezittingen. In beginsel bestrijd ik die hervormingen niet, overtuigd dat onze rechtspraak in allen gevalle beter zal zijn dan die van de Indische vorsten en volken. Ik kom alleen op de quaestie van opportuniteit, en vraag of men wel genoeg in het oog heeft gehouden, dat: *qui trop embrasse mal étreint.*"

„Als eenmaal gansch Sumatra ons oppergezag zal erkennen, als de hervorming van ons rechtswezen een fait accompli zal zijn geworden, en met zijn onvermijdelijke nasleep van hoogere eischen op het gebied van politic- en administrativen dienst steeds verder om zich heen zal grijpen, dan vraag ik: vanwaar moeten de ambtenaren komen, om in al de eischen van den dienst te voorzien? Zal het kleine Nederland bij voortdurend in staat zijn, niet om een voldoende aantal *personen*, maar een voldoende getal *ambtenaren* te leveren, met de noodige kennis en ervaring toegerust? Ik betwijfel dit ten sterkste en geloof dat het goed en noodig zal zijn om niet verder in die richting voort te gaan. Men moet veeleer een stelsel van inkrimping, dan van uitbreiding van bestuurswege volgen."

„Ik zou in elk geval wenschen dat in de deelen, onlangs aan ons gezag onderworpen, het zelfbestuur van Indische vorsten, volken, waar het nog bestaat, zal worden gehandhaafd en waar het door den oorlog of door bijzondere omstandigheden uit zijn verband mocht zijn gerukt, zooveel mogelijk hersteld. Op de werking van dat zelfbestuur zal noodwendig een gestadig toezicht noodig zijn, maar dit kan door *enkele* geschikte ambtenaren naar behooren worden uitgeoefend."

Een tweede punt dat de heer van Rees, aan de aandacht zijner medeleden meende te moeten onderwerpen, betrof een betoog voor de noodzakelijkheid om den grooten landbouw op Java,

waarmede hij de cultuur van producten voor de Europeesche markt bedoelde, te bevorderen. Ook daarin blijft voor hem Java weder uitsluitend het plechtanker, waarvoor, zelfs ook in de verste toekomst, geheel Nederlandsch Indie alle stormen en nooden zal moeten afrijden. Nu het cultuurstelsel van van den Bosch en de reeds van vroeger dagteekenende koffiecultuur eerlang geheel zullen hebben afgedaan, heeft hij in het groote beginsel, om door eene op rechtszekerheid-steunend inlandsch grondbezit, de groote cultuur van producten voor de Europeesche markt te bevorderen, een krachtiger en onfeilbaarder middel gevonden, om ook Java, evenals vroeger, de kosten onzer souvereiniteitsaanspraken over geheel Nederlandsch Indie te doen blijven betalen.

Doch wij laten liever ook verder het woord aan den heer van Rees. Nu hij onlangs geroepen is om zijne hervormingsdenkbeelden zelf in toepassing te brengen, komt ons ook dit gedeelte van zijn betoog voor zoo gewichtig te zijn, dat wij meenen — zij het ook dat het niet zoo onmiddellijk verband houdt met ons onderwerp — 't hier niet mag ontbreken.

„In de tweede plaats wensch ik de aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid om den grooten landbouw op Java, waarmede ik hier bedoel de cultuur van producten voor de Europeesche markt, krachtdadig te bevorderen. Ofschoon niet van geringe beteekenis, staat die cultuur niet in verhouding tot den vruchtbaren bodem en tot eene grootendeels landbouwende bevolking van 18 à 20 millioen zielen, die gaarne werkt als zij weet dat zij de vruchten van haar arbeid zelve zal genieten.”

„Wij staan en finantieel en oeconomisch in Indie op een keerpunt. Het cultuurstelsel, waarvan ik de groote verdiensten niet ontken, heeft zijn tijd gehad. Wat er van overblijft is de verplichte teelt van suikerriet, die krachtens de wet in de volgende jaren zal verminderen, om in 1890 geheel op te houden.”

„De gouvernements-koffiecultuur bestond reeds lang vóór

de invoering van dat stelsel en behoort er eigenlijk niet toe; doch, hoe dit zij, en ofschoon de voordeelen van die cultuur niet gemist kunnen worden, zoolang geen betere middelen om de schatkist te stijven gevonden zijn, is het eene andere vraag: hoe lang de gouvernements-koffie nog de kurk zal kunnen blijven, waarop nu niet meer de Nederlandsche, maar de Indische huishouding drijft."

„Afgezien toch van de wisselvalligheden van oogst en marktwaarde, mag het oog niet gesloten worden voor de hoogst aanzienlijke uitbreiding van de koffiecultuur in andere landen, noch voor de concurrentie, die de regeering verplicht is geweest op haar eigen terrein aan de particuliere nijverheid toe te laten."

„Indien de productie, gelijk te verwachten is, steeds toeneemt, zal de koffiemarkt, die reeds eene teruggaande neiging vertoont, nog verder dalen, en eene eenigszins belangrijke daling, bijv. als de prijzen terugloopen tot die van 1870 en 1871, dus zoover nog niet achter ons liggende, zal terstond in Indie eene bedenkelijke geldnood doen ontstaan."

„Het oogenblik is dus niet geschikt om stil te zitten, maar dringt integendeel om maatregelen te beramen, zoowel om uit de koffiecultuur, als het mogelijk is, meer vaste en duurzame voordeelen te verkrijgen, dan het bedrijf van koopman voor den Staat oplevert, als om den grooten landbouw krachtdadig te bevorderen en alzoo in de toeneming der algemeene welvaart, zij het op indirecte wijze, de middelen te vinden om in de stijgende uitgaven te voorzien."

„Over de Gouvernements-koffiekultuur zal ik thans niet meer spreken. Maar voor de krachtige ontwikkeling van den grooten landbouw is eene ruimere beschikbaarheid van den bouwgrond noodig."

Hetgeen nu volgt, betreft de werking en uitvoering der agrarische wet van 9 April 1870 ¹⁾. Korthedshalve gaan wij

1) Bij deze wet is den Gouverneur-Generaal de zorg opgedragen, dat

deze beschouwing als niet onmisbaar voorbij. Niet echter het slot, dat als toelichting over het daarin door hem ontwikkelde stelsel hier niet mag ontbreken.

„Nog altijd verkeert de conversie van communaal in individueel grondbezit — waaromtrent, zonderling genoeg, de agrarische wet en de voorschriften tot hare uitvoering geheel zwijgen, terwijl daarvan het hoofdelement had moeten zijn gemaakt — in de periode van onderzoek en adviseeren. Wel zegt de regeering in haar antwoord op het voorloopig verslag, dat eenig verder uitstel geen kwaad kan, omdat de bevolking toch volkomen vrij is tot de conversie over te gaan waar zij wil; maar ik geloof dat, na al het gebeurde, wat ik hier niet behoeft te herinneren, menig inlander in de binnenlanden verbaasd zou opzien als hij van die volkomen vrijheid hoorde. Bovendien, zal de conversie met orde en regelmaat geschieden zonder te schaden met de belangen van derden, en daaronder die van het Gouvernement zelf en van het ambtelijke landbezit der dessabestuurders, dan zijn stellige voorschriften onmisbaar, en zou van eene volkomen vrijheid zonder voorschriften meer kwaads dan goeds te wachten zijn.”

„De voorwaarden, waaronder het individueel bezit kan overgaan in het bij de agrarische wet gecreëerd zeer beperkt inlandsch eigendomsrecht, schijnen zoo bezwarend en tijdroovend te zijn, dat er weinig of geen gebruik van wordt gemaakt, en ook de regelen op de huur en verhuur van gronden door inlanders aan niet inlanders schijnen meer belemmering dan nut aan te brengen, althans beide partijen trachten zich daaraan zooveel mogelijk te onttrekken.”

Na verder over de toepassing der agrarische wet, vooral

geenerlei afstand van grond inbreuk make op de rechten der inlandsche bevolking, en hem verboden te beschikken over gronden door inlanders voor eigen gebruik ontgonnen of uit eenigen hoofde tot de dorpen behoorende, dan ten algemeene nutte en ten behoefte van de op hoog gezag ingevoerde cultures, tegen behoorlijke schadeloosstelling.

met het oog op mogelijke conniventie tusschen ondernemers en dessahoofden nog een en ander in 't midden te hebben gebracht, eindigt de heer van Rees aldus: „Met en wellicht meer dan anderen ben ik gestemd tegen elken maatregel, die de bevolking zou kunnen verleiden of haar de gelegenheid geven om zich op lichtvaardige wijze van hare zakelijke rechten op den grond te ontdoen. Alvorens haar het recht van vervreemding toe te kennen, moet, nadat hare rechten zoo langen tijd ligt zijn geteld — om geen andere uitdrukking te bezigen — zekere tijd verloopen, waarin zij de waarde van den grond leert kennen en waardeeren. Alleen de zekerheid van voortdurend en ongestoord bezit kan aan den grond de waarde geven, die hij bij een tijdelijk en afwisselend bezit niet kan hebben, en zal de bevolking aansporen om zich toe te leggen op de teelt van producten voor de Europeesche markt, omdat die meer voordeelen oplevert dan de teelt van inheemsche gewassen.”

„Daarom wensch ik niet enkel in het algemeen, maar in het Staatsbelang, dat zelfs in Indie — ofschoon men het tot nog toe weinig begrepen heeft, — betrokken is bij de toeneming van het nationaal vermogen, dat de regeering alle bezwaren, die nog bestaan tegen de vorming van een op rechtszekerheid steunend inlandsch grondbezit uit den weg moge ruimen. Daarom moet aan het gebruik, of liever aan het misbruik om de gemeentevelden jaarlijksch te verdeelen — een gebruik, dat voor het cultuurstelsel grootendeels weder in het leven is geroepen en hier en daar vooral door de inlandsche bestuurders, in het leven wordt gehouden — een einde komen vooral, waar de bevolking zich daartegen niet verklaart op grond van toestanden, die buiten het bereik der regeering liggen. Daarom is het, naar mijne overtuiging, niet voldoende dat de vestiging van en den overgang tot een individueel grondbezit door de regeering als het ware schoorvoetende wordt toegelaten, maar ligt het op den weg eener vrijzinnige regeering, om, in het welbegrepen belang van

Nederland en Indie, dien overgang openlijk aan te moedigen en gemakkelijk te maken. Waar men dikwijls niet geschroomd heeft op zoo velerlei wijze inbreuk te maken op de rechten en belangen der bevolking ter wille van het Staatsbelang of ter wille der belangen van bijzondere instellingen of personen, daar verwacht ik van deze regeering dat zij den moed en het talent hebbe om voortaan in tegenovergestelde richting werkzaam te zijn."

Maar met zulk een idealen toestand voor oogen, is het dan wel correct gedacht, om de buitenbezittingen, door ze niet binnen den kring onzer bestuursbemoeiingen op te nemen, tot een voortdurenden lastpost voor Java nog langer aan te houden. Want een nominale souvereiniteit over een uitgebreid gebied als wij hier op het oog hebben, te handhaven, is niet alléén, geen zuinigheidsmaatregel, maar zooals wij ons voorstellen, ten opzichte van Timor meer in 't bijzonder aan te toonen, een weelde, welke zelfs veel grootere staten dan Nederland zich op den duur niet zouden kunnen veroorloven. Alleen reeds uit dat oogpunt beschouwd, vreezen we dat het stelsel door den heer van Rees ontwikkeld, in zijn toepassing zal schipbreuk lijden. Maar er is meer, — en het is vooral hierop dat wij de aandacht vestigen —, in het door hem ontvouwde stelsel, is geen plaats voor die groote beginselen van het volkenrecht en die ware humaniteit, die wij gelooven dat Nederland, wil het op den duur zijn hoog standpunt in den Oost-Indischen Archipel handhaven, als souverain behoort in eere te houden. Is hij hierop indachtig gemaakt of heeft hij het zelf ingezien, toen hij reeds een half jaar later, doch toen als Minister van koloniën, een wetsontwerp indiende, tot aanvulling van het tarief van uitvoerrechten in het zoogenaamde tolgebied van Nederlandsch Indie en dat door zijn opvolger, den heer van Golstein overgenomen, op grond van de hooge noodzakelijkheid werd verdedigd, dat het niet aangaat de kosten van het bestuur der buitenbezittingen, maar steeds op Java te blijven verhalen? Of hebben wij hier mis-

schien ook te denken aan een lapsus memoriae, een euvel waaraan onze staatslieden in den laatsten tijd wel eens meer blijken te lijden? Of wel het bewijs te zien dat de natuur ook hier weder sterker dan de leer is gebleken? Doch waartoe ons in gissingen verdiept, die toch tot geen oplossing kunnen leiden. Hoezeer het wetsontwerp de goedkeuring der Kamer niet heeft mogen verwerven, achten we een korte aanhaling uit des Ministers verdediging, vooral ook met het oog op onze studie van meer *dadelijk* belang. „Ik geloof, mijnheer de Voorzitter, dat dit ontwerp ook beantwoordt aan de eischen van de billijkheid. De geachte spreker (de heer Mirandolle) die het laatst het woord voerde, meende dat alleen van billijkheid voor de schatkist sprake was, daar, wat Java betreft, de Javanen niet ontlast werden. Maar is het niet juist, dat op het oogenblik voor een groot deel — indien ik de cijfers voor mij had, zou ik waarschijnlijk kunnen zeggen: voor het grootste deel — de kosten van het bestuur der buitenbezittingen bestreden worden uit de inkomsten welke Java oplevert, en is het dan, bij de vermeerdering van de uitgaven aldaar, niet zeker, dat eene verhooging van de belastingen op de buitenbezittingen Java eenigzins te gemoet komt? Dat de vermeerderde uitgaven niet voor dat eiland het gevolg zullen hebben, hetwelk zij natuurlijk zouden hebben, wanneer het deel der buitenbezittingen in de algemeene opbrengst der belastingen bleef zooals het nu is?”

„Het heeft mij dan ook genoegen gedaan van den geachten spreker uit Rotterdam (den heer van Gennep), die het eerst het woord voerde, de meening te hooren dat de voorgestelde heffing verstandig was. Het belastingwezen op de buitenbezittingen heeft men in de laatste tijden hoe langer hoe meer op beteren voet trachten te brengen. Men heeft, gelijk de spreker uit Gorinchem te recht aanmerkte, de vroeger bestaande belastingen, die zich in allerlei kleine heffingen verdeelden, trachten te codificeeren en eenigzins systematisch in te richten. Men mag echter niet voorbij zien, dat de pogin-

gen van de regeering met groote bezwaren gepaard zijn gegaan, en er wel eens moeielijkheden uit ontstaan zijn. Ik herinner aan den bekenden moord van eenige ambtenaren in Benkoelen, welke werd toegeschreven aan ontevredenheid van de bevolking over de invoering van hoofdelijke omslagen. Het is dus buitengewoon moeielijk in die gewesten het belastingstelsel op een behoorlijken voet te regelen, en wanneer men dan daarbij in aanmerking neemt dat de opbrengst der heffingen buiten verhouding staan tot de kosten die het bestuur veroorzaakt, tot de weldaden die de buitenbezittingen door een geregelde staat van zaken genieten, dan vraag ik: Is dit voorstel niet overeenkomstig eene billijke politiek?"¹⁾

Tot zoover de rede van den Minister van koloniën. Zooals wij vroeger ook reeds opmerkten, heeft de Kamer door afstemming van dit wetsontwerp (49 stemmen tegen 22), tot op zekere hoogte althans, een ontkennend antwoord op de laatste vraag gegeven. De dilatorische exceptiën, want deugdelijke argumenten, welke het hart van het wetsontwerp getroffen hebben, zijn niet aangevoerd, hier andermaal in herinnering te brengen, zou, hoe belangrijk en wetenswaardig ook, ons al te ver voeren. Wij zien ons genoopt de belangstellenden in Indische aangelegenheden, daarvoor te verwijzen naar de „Handelingen” zelve, welke bladzijden in de parlementaire annalen vooral ook daarom een gewichtige plaats zullen blijven innemen, omdat het op 19 April 1880 gevallen votum, de verwezenlijking eener voor Nederland meer waardige, humane en met hare traditioneele roeping als koloniale mogendheid, meer voegzame staatkunde, ongetwijfeld voor geruimen tijd zal in den weg staan. En dat hieromtrent twijfel zelfs niet meer gerechtvaardigd is, zal een ieder inzien nu de heer van Rees, door het ongunstig votum dat zijn wetsontwerp in de Tweede Kamer heeft getroffen zeer zeker in zijne denkbeelden nog versterkt, naar Indie is vertrokken om als opperlandvoogd,

1) Handelingen der S. G. 1879/80, blz. 929.

zijn op den 25 November 1878 verkondigde program, waarin die onthoudingspolitiek het hoofdargument is van het geheele betoog, zelve in toepassing te brengen.

De ambtenaren, die als hoofd van het gewestelijk bestuur in de buitenbezittingen, voortaan de belangen van hun gewest zullen moeten behartigen, weten thans waaraan zich te houden, nu onthouding voor hen het wachtwoord is geworden!

En is zoodanige staatkunde ook zelfs maar eenigermate te rechtvaardigen? Daargelaten nog het vicieuse beginsel, om de kosten van beheer over een groot geheel, blijvend te willen verhalen op een klein gedeelte, zou het zoo moeielijk vallen ook in de buitenbezittingen buiten het zoogenaamde tolgebied gelegen, een stelsel van heffingen in te voeren, waarbij als beginsel: een billijke retributie voor onze bescherming, die in de bestaande orde van zaken inderdaad een weldaad zou zijn, wordt op den voorgrond geplaatst?

En dat wij met het denkbeeld, om door de buitenbezittingen in onze bestuurskring op te nemen ze ook productief te maken, geen droombeeld najagen, hiervan vinden we, ook zelfs in de latere geschiedenis van Nederlandsch Indie, een sprekend voorbeeld. Door op de Oostkust van Sumatra een deugdelijk stelsel van in- en uitvoerrechten in toepassing te brengen, is deze vestiging van een lastpost als ze tot voor weinige jaren geleden nog was, ook op finantieel gebied een aanwinst geworden, en dat wel in die mate dat dáár nu de uitgaven reeds meer dan dubbel door de inkomsten worden gedekt¹⁾. Maar hooren

1) Dit is onder anderen nog door den minister de Brauw aangevoerd tegen den heer Mirandolle, toen deze zich over de toename der bestuursuitgaven met 15 miljoen sinds 1877 beklagde. „Ik stem dit toe, maar ook de gewone ontvangsten zijn met 16 miljoen toegenomen. Dit is nog al geruststellend. Wanneer men die toename van uitgaven nagaat, zal het blijken dat daarbij geen sprake van geldverspilling is en dat het grootendeels uitgaven betreft, waarop de Kamer heeft aangedrongen en die het gevolg zijn van aangenomen amendementen of uitgaven, die ontvangsten te

wij ons reeds toevoegen: de Oostkust van Sumatra eigent zich door hare natuurlijke gesteldheid, door hare ligging aan een der meest bezochte en veilige vaarwaters, en niet het minst door de ongewone vruchtbaarheid harer binnenlanden, inzonderheid, om met vrucht het tolstelsel in toepassing te brengen; en dan zullen wij de laatste zijn om dit tegen te spreken, doch hiertegen ook dadelijk moeten aanvoeren, dat niet dan schoorvoetend en aanvankelijk ook alléén nog maar met *staatkundige* oogmerken, in 1857 weder betrekkingen, met die pas in 1843 ontruimde kust van Sumatra, zijn opgevat en dat die gunstige omstandigheden allerminst als deugdelijke argumenten kunnen worden aangevoerd om een toestand te bestendigen, die de geheele oostelijke helft van den Nederlandsch Indischen Archipel, met inbegrip zelf van Bali en de Oostkust van Borneo, plaatst in een zone, waarin van Staatswege geen in- en uitvoerrechten worden geheven, hetgeen — en een ieder, niet geheel vreemd met Indische toestanden, zal het ons toestemmen — tot op zekere hoogte althans synoniem is, met de grootste helft van het gebied waarover Nederland soevereine rechten beweert te kunnen doen gelden, buiten een werkzame, opbouwende en productief makende bestuurskring te plaatsen. Het niet opnemen van dat gedeelte van Indie in het zoogenaamde tolgebied en het in die streken openstellen van havens voor den vrijen handel, klinkt dan ook oppervlakkig wel zeer vrijzinnig, maar is inderdaad — en zoo iemand er nog een oogenblik aan mocht twijfelen, het program van den tegenwoordigen opperlandvoogd zal die twijfel wel wegnemen — is inderdaad niet veel meer: *que le denier à Dieu d'une indifférence réciproque*, een maatregel die het algemeen belang niet bevorderen en stellig allerminst leiden zal om het productief vermogen van den Archipel te verhoogen.

weeg brengen. Wanneer ons gezag ter Oostkust Sumatra zich uitbreidt, dan worden de hoogere kosten van het bestuur dubbel door verhooging van ontvangsten vergoed."

Ook in „Een korte terugblik op de Molukken enz.” hebben wij onze denkbeelden, omtrent dat punt reeds ontwikkeld en in dat verband toen meer in 't bijzonder de aandacht op Halmahera gevestigd. In strijd met het advies van het toenmalig hoofd van gewestelijk bestuur te Ternate — onder wiens middelijk beheer ook dat eiland behoort — en geheel in den geest van het niet lang reeds daarna ontwikkelde programma van den in die dagen nog als vice-president van den raad van Nederlandsch Indie fungeerenden heer van Rees, heeft toen ook de Nederlandsch Indische regeering, dat zeer productieve eiland, dat volgens vertrouwbare bronnen, zeer rijk is aan schoone bosschen, met kostbaar hout en andere producten, dat uitnemend geschikt is voor den aanplant van noten, van cacao, van tabak, van suikerriet, van koffie enz. en dat zelfs een nijvere bevolking bezit, heeft zij, — en dat nog wel in strijd met den zeer duidelijk uitgedrukten wensch van zijne inheemsche bevolking, — dat prachtige eiland weder overgegeven aan het schromelijk wanbestuur van de twee inlandsche vorsten van Tidore en Ternate, en daarmede der barbaarschheid en onvruchtbaarheid weder ter prooi gelaten.

Wordt dat stelsel in dien zin nu verder doorgevoerd — en, zooals wij hooger ook reeds deden gevoelen, na het votum in de 2^e Kamer van 19 April 1880, geeft niets ons recht te veronderstellen dat het in den eersten tijd anders zal zijn — dan zal de liberale partij, welke den oud-vice-President van den Raad van Nederlandsch Indie, later weder Volksvertegenwoordiger, daarna Minister van kolonien en eindelijk haar Voorzitter in de 2^e Kamer, op den zetel tilde te Buitenzorg, in het vertrouwen dat hij Indie tot hoogere ontwikkeling en productiviteit zal opvoeren, vreezen wij, bedrogen uitkomen.

Niet door inkrimping onzer bestuursbemoeiingen, noch door bezuinigingen en dat nog 't allerminst op het ambtelijk personeel, maar door een meer gelijkmatige verdeling der bestuurslasten over geheel Nederlandsch Indie, zal het mogelijk zijn, om ook zelfs tot in een verre toekomst, voor Nederland onwaar

te maken, de uit een wetenschappelijk oogpunt reeds onjuiste, maar zeer zeker met de tegenwoordig in de staatkundige wereld meer en meer op den voorgrond tredende begrippen omtrent het nut en de beteekenis van koloniaal bezit, strijdige slotsom, waartoe de Belgische staathuishoudkundige kwam, toen hij schreef: *Les états qui n'ont pas de colonies, peuvent s'en consoler, et ceux qui en ont doivent s'apprêter à les perdre et cette perte sera encore un gain.*

Het is uit dat oogpunt voornamelijk, dat wij de aandacht van den belangstellenden lezer vragen voor een terugblik op Timor, dat met zijn onderhoorigheden misschien nog stiefmoederlijker dan eenig ander geweest van den Nederlandsch Indischen Archipel, door den westerschen souverein werd bejegend.

Tot het gebied van deze residentie behooren behalve vele kleinere, de eilanden Timor (westelijk gedeelte), Flores (oostelijk gedeelte), Soemba, Savoe, de Solor- en Allor-eilanden en Rotti; het eerste voor zoover het niet bij het onder dagteekening van 20 April 1859 met Portugal tot stand gekomen traktaat, onder de souvereiniteit van dezen staat moet geacht worden te staan.

Volgens den laatsten regeeringsalmanak (1884) is deze residentie gesplitst in de vier afdeelingen: Timor, Rotti en Savoe, Larantoea en onderhoorigheden, en Soemba en onderhoorigheden.

Behalve door den resident, die te Timor Koepang is gevestigd, wordt de eerste afdeeling weder verdeeld in vier onderafdeelingen, ook bestuurd door even zoovele posthouders, waarvan twee gevestigd zijn op de noordkust van Timor, een te Koepang en een te Amfoeng, en de andere twee te Beloe en Oematan.

De afdeeling Rotti en Savoe, bestaande uit de eilandengroepen van dien naam, wordt bestuurd door een civiel gezaghebber die op Rotti is gevestigd, terwijl aan dezen civiel

gezaghebber ondergeschikt, weder een posthouder op de Savoe-eilanden is gevestigd.

De afdeeling Larantoea en onderhoorigheden, in vier onderafdeelingen gesplitst, staat onder het bestuur van den te Larantoea gevestigden civiel gezaghebber, terwijl in de overige onderafdeelingen: op Noord-Flores te Manmeri; op Solor met de eilanden Andanara en Lombien of Kawela; en op Allor of Ombaai met het kleinere eiland Pandji, weder posthouders gevestigd zijn, aan den civiel gezaghebber ondergeschikt.

De afdeeling Soemba en onderhoorigheden, waartoe ook behoort dat gedeelte der zuidkust van Flores, dat zich van Mangarye tot aan de afdeeling Larantoea uitstrekt en dat thans meer bekend staat onder den naam van het gebied van den Radja van Endeh, ook weder onderverdeeld in vier districten, staat onder het beheer van een te Waingapoe op de Noordkust van Soemba gevestigden controleur, terwijl voor de drie andere onderafdeelingen weder posthouders zijn aangewezen, waarvan voor West-Soemba één te Memboro¹⁾; voor Oost-Soemba één te Melolo; en voor Zuid-Flores één te Endeh is gevestigd.

Niet alleen eenvoudigheds-, maar vooral ook duidelijkheids-halve, stellen wij ons voor in onze studie een rangschikking in acht te nemen, als door de regeering, als bestuursindeeling in hooger aangegeven zin, is aangewezen.

I.

HISTORISCHE HERINNERINGEN.

Het ligt nu niet op onzen weg een eenigszins volledige geschiedenis van Timor in het geheugen terug te roepen. Iedere andere beweegreden daargelaten, zou alleen reeds de

1) Memboro, aan een riviertje van dien naam gelegen dat op de Noordkust uitstroomt, ligt niet aan de monding, maar iets landwaarts in.

ruimte waarover wij ons voorstellen te kunnen beschikken, het ons verhinderen. Den belangstellenden lezer, die de groote tragedie, welke ook daar sinds de vestiging van het westersch is opgevoerd, in al zijn treurige realiteit wil leeren kennen, verwijzen wij naar schrijvers, die Timor meer in 't bijzonder tot het veld hunner historische onderzoekingen hebben uitgekozen ¹⁾.

Alléén ter orienteering en als inleiding tot onze terugblik, meenen wij te kunnen volstaan met enkele belangrijke episoden en personen vluchtig in 't licht te stellen. Tot recht begrip der jongste toestanden, die wij meer in 't bijzonder wenschen te illustreeren, achten wij dit onvermijdelijk.

Zooals schier overal in den Oost-Indischen Archipel waren ook op Timor de Portugeezen reeds gevestigd, toen vier schepen der Hollandsche Oost-Indische Compagnie, aldaar in het jaar 1613 voor 't eerst de vlag vertoonden. Hoe lang zij daar toen reeds gevestigd waren is ons niet mogen gelukken op te sporen. Dat zij al zeer spoedig na de verovering van Malakka met de Timoreezen handelsbetrekkingen hadden aangeknoopt is echter aan geen redelijken twijfel onderhevig en blijkt onder anderen ook daaruit, dat reeds bij den bedriegelijken aanval van den Sultan van Djohor in 1551 op Malakka, toen deze vestiging door hem met zijne bondgenooten, de vorsten van Perak, Pahang en Djapara werd ingesloten, door den verdienstelijken scheepsbevelhebber Gmez Barreto, met zijn karveel, een galjoen dat op Timor sandelhout had geladen, tusschen de vijandelijke lantsjaren door, behouden te Malakka werd binnengebracht ²⁾. Het sandelhout schijnt in die dagen vooral in Azië bijzonder gezocht te zijn geweest.

1) Inzonderheid bevelen we als zoodanig aan een opstel van prof. P. J. Veth, onder den titel: „Het eiland Timor” opgenomen in „de Gids” van 1855.

2) „De Europeërs in den Maleischen Archipel.”

Carrian, een Spanjaard, die een geruimen tijd in de Molukken doorbracht en in 1558 in Spanje terugkeerde, zegt het volgende van deze houtsoort: „Het wordt bij ons door de apothekers voor medicijnen gebezigd, maar het groote verbruik is in geheel Azië, Perzië, Indie enz. tot aan Malakka toe, voor zalven en reukwerken en voor het verbranden van lijken van aanzienlijken. In den tijd dat ik in Indie was werd het daar verkocht voor 50—70 pardaos het quintal; de pardao heeft eene waarde van 12 realen. Jaarlijks werden twee of drie schepen van Indie uitgezonden om lading van dit kostbare hout op Timor op te doen.”

De wijze hoe men het verkreeg was nog al primitief. De kapitein van het schip namelijk liet het hout door zijn eigen volk hakken, verdeelde het daarna in drie deelen, waarvan dan twee deelen voor het schip en het derde voor den vorst bestemd was, die nu ook verder geen betaling of rechten eischte. Hieruit is dus op te maken dat toen de Portugeezen nog geen vaste vestiging op Timor bezaten. Het schijnt wel dat toen hoofdzakelijk Timor met dat doel bezocht werd. Wel wordt ook Solor (Celar) genoemd als een eiland waar dat hout voorkomt, maar van inferieure kwaliteit, terwijl van Soemba of Sandelhouteiland niet gesproken wordt.

Door de Jezuïten-zendelingen, die in de Portugeesche overheersching zulk een belangrijke rol hebben gespeeld, zijn ons ook omtrent Timor e.a. eenige bijzonderheden bekend geworden. Timor behoorde tot den kring, dat zijne zendelingen kreeg van het Jezuïten-collegie te Malakka, dat, door den koning bekostigd, ook dáár was opgericht.

Zoo blijkt uit een brief van 1559 van zoodanigen Jezuïten zending, Baltasar Diaz, dat Solor het eiland is geweest, waar de Portugeezen zich het eerst hebben gevestigd en vanwaar een geregelde gemeenschap met Malakka werd onderhouden. In verband met de heerschende winden voer men tweemaal in 't jaar, op 't eind van September en in 't begin van Januari, van Malakka naar Solor, om dan van daar de reis naar de

Molukken en China voort te zetten. „Het was, volgens Diaz, een gezond land, maar men vond er weinig levensmiddelen. Het volk was zeer onbeschaafd en het domste in deze streken; zij hadden geen afgoden en aanbaden niets. Er woonden eenige Portugeezen op het eiland, die sommige bewoners tot het christendom gebracht hadden, maar de secte van „Mahoma” breidde er zich zeer uit. Op omstreeks 20 mijlen van Solor lag het eiland Timor en drie mijlen vandaar een ander groot eiland, waar zekere João Soares meer dan 300 inwoners voor het christendom gewonnen had, waaronder een radja met alle voornamen personen, die er zeer op aandrongen dat men hen onderwijs kwam geven. Zij woonden in het binnenland, daar de zeeroovers de kust onveilig maakten. Er bevonden zich op dit en de omliggende eilanden, die zeer bevolkt waren en een zeer zacht klimaat hadden, wel „toovenaars” maar dit belette niet dat de bewoners zeer gezind waren om het christendom aan te nemen; indien men echter daarvan niet spoedig werk maakte zouden zij weldra besmet worden met de verderfelijke leer van Mohammed.”

„De schepen die van Malakka op Solor en Timor voeren deden gewoonlijk „het rijk van Panalucar” (Panaroekan) op Oost-Java aan, waar de meeste levensmiddelen in den geheelen Archipel te vinden waren. De bewoners van dit rijk waren heidenen, hadden de wet van Mohammed nooit willen aannemen en daardoor veel oorlogen moeten voeren. Zij waren groote vrienden van de Portugeezen en zeiden geene wetten te zullen aannemen dan de hunne.”

Acosta voegt aan de berichten van Diaz omtrent Solor nog een en ander toe. „In 1552, zegt hij, maar op jaartallen kan men bij hem niet aan, werden ook hier de radja, zijne gemalin en de voornaamsten van zijn rijk, door een Portugeeschen handelaar gedoopt. De radja deed hierop meermalen bij het Jezuïtencollegie te Malakka aanzoek om een leeraar, maar vernemende dat er geen gemist kon worden zond hij zijn zoon naar dat collegie om onderwijs te ontvangen. Drie of

vier hadji's, uit Indie overgekomen, hadden zich in dezen tijd op Solor gevestigd en vele bewoners tot den Islam bekeerd; door toedoen van de Jezuïten was echter de voornaamste hunner van het eiland verwijderd en naar Indie terug gezonden¹⁾).

Van een bepaalde vestiging van het Portugeesche gouvernement op de Timor-groep blijkt ook nog zelfs veel later niet. De zorg voor de handelsbelangen in die streken, werd met de evangelisatie, ook nu nog vooreerst zonder de krachtige arm van het gouvernement, aan de Jezuïten paters overgelaten²⁾. Eerst in de laatste jaren van de Portugeesche heerschappij in den Archipel, werd naar krachtiger middelen ter bescherming harer belangen ook in Timor omgezien. In 1595 bouwden de paters Dominikanen, tot meerdere veiligheid der Christenen van de eilanden Timor en Solor, op laatstgenoemd eiland een steenen fort, dat de vice-koning Mathias de Albuquerque van geschut voorzag, maar waar zij op eigen kosten de bezetting onderhielden en zelven kapiteins benoemden, om zich, zooals het heette, te beschermen tegen de vijandelikheden der Mohammedanen, die toen ook van Java derwaarts waren overgekomen. Deze nieuwe orde van zaken heeft echter niet lang geduurd. Al zeer spoedig daarop nam de Portugeesche regeering, daar zij ook deze eilanden gewichtig genoeg achtte om ze onder meer direct gezag op te nemen, deze versterkingen van de paters over. Tot de eerste

1) „De Europeërs” als boven.

2) Alfonse de Castro, zegt in zijn *Résumé Historique de l'établissement Portugais à Timor*: „Ce fut dans l'année 1561 que les Dominicains s'établirent a Solor, et passant de là à Timor, où ils rencontrèrent un peuple docile et prêt à recevoir les principes de notre sainte religion, ils travaillèrent avec tant de zèle, que dans l'année 1640 nous eûmes déjà à Timor 22 églises et une mission servie par dix missionnaires. Dans les premières années de leur établissement ils dirigèrent non-seulement le spirituel, mais aussi le temporel, et il paraît qu'il y a eu un gouverneur nommé par le supérieur des Dominicains. Le Vice-Roi de l'Inde a mis un terme à cet état de choses en nommant un gouverneur de Timor et Solor.”

kapiteins van regeeringswege behoorden Antonio de Villegas en Antonio de Andria, die menig gevecht aan de Mahomedanen leverden, en aan godsdienst en staat, zooals zij beweerden, groote diensten bewezen. Volgens een ander geschiedschrijver Faria — de eerste opvatting ontleend de heer P. A. Tiele aan het geschiedboek van Diego de Couto — werd de strijd niet tegen de Mohammedanen van Java, maar tegen de bewoners der eilanden zelven gevoerd, die tegen de paters opgestaan waren en eenigen hunner om het leven hadden gebracht. Opruiing door de volgers van den Islam kan — zegt de Hollandsche geschiedvorschcr — er evenveel deel aan gehad hebben als de onderdrukking van den kant der Portugeezen ¹⁾.

Het was onder deze nieuwe orde van zaken dat Apelonius Schot met een escadrille van twee schepen (Terveer en Halvemaan) en evenzoo veel kleinere vaartuigen, den 17den Januari 1613 voor het op de Oostkust van Solor gebouwde Portugeesche fort ten anker kwam en al dadelijk zijn geschutvuur op den antagonist opende. Hoezeer aanvankelijk niet zonder goed succes — nog dien zelfden dag werd een der batterijen van de sterkte tot zwijgen gebracht en een nabij gelegen kampong in brand geschoten — duurde het echter nog tot April alvorens deze sterkte hem bij verdrag in handen viel. De Portugeezen met hunne afstammelingen, ten getale van niet minder dan 700 personen, waaronder ook eenige Dominikaner monniken, zouden zich naar Malakka mogen begeven, terwijl bovendien een tweehonderd vijftigtal inlanders nog de zijde van den overwinnaar koos.

Reeds tijdens de insluiting van het fort op Solor, had Schot betrekkingen aangeknoopt met den radja van Timor Koepang. Nadat hij dan ook op Solor de zaken op orde had gebracht, door het sluiten van een verbond met het hoofd van dat

1) Europeërs enz.

eiland en het aldaar achter laten van een posthouder, om er de mercantile belangen van de Oost-Indische Compagnie te behartigen, stak hij dadelijk naar Timor over, alwaar hij de vergunning verkreeg om te Koepang een neerzetting te stichten en eenig krijgsvolk te legeren in een fort, dat hij daar, door de Portugeezen verlaten, aantrof. Van hier ging Schot nu nog verder naar de Zuidkust van het eiland, om aldaar zijn schepen met het in China zeer gewilde sandelhout vol te laden. Op een plaatsje, waar de rivier Noi-Mina in zee stroomt — deze rivier vormt tegenwoordig de grensscheiding tusschen de landschappen Amabi en Amanoebang ¹⁾ — knoopte hij ook zonder moeite betrekkingen aan met den vorst van het landschap aldaar en kreeg hij zelfs de vergunning er een post te bouwen. Na hier de voorraad sandelhout nog verder aangevuld te hebben, want reeds 500 picols van dit hout had hij door het nemen van een vaartuigje der Portugeezen reeds weten machtig te worden, keerde hij met een rijke lading naar Batavia terug.

Of de handelsvoordeelen niet aan de misschien hoog gespannen verwachting zijn blijven beantwoorden, die men zich van deze gezagsuitbreiding aanvankelijk had voorgesteld, dan wel dat politieke overwegingen der Compagnie het raadzaam deed schijnen, om haar niet langer aan te houden, zeker is het, dat reeds drie jaar later Solor en Timor weder ontruimd en der Portugeezen op nieuw vrij spel werd gelaten, die niet in gebreke bleven zich op de door hen ontruimde plaatsen andermaal te komen vestigen.

Al zeer spoedig zoude het echter blijken, dat dit geensins met de verreikende politieke en oeconomische plannen strookte, die J. Pz. Coen, ten opzichte van het oostelijk gedeelte van den Archipel en meer nog in 't bijzonder van het eiland Banda, zich voorstelde te verwezelijken. Reeds in 1619 werd dan ook

1) Op de Westkust loopt ook een riviertje van dien naam, door het landschap of district Ta Kaip, in zee.

op zijn last andermaal een krijgsmacht naar Timor gezonden om de Portugeezen, die zich onder anderen ook reeds weder op Solor en te Timor Koepang hadden genesteld, nu voor goed uit die streken te verdrijven. Aan deze opdracht is, zooals hier zeer zeker nauwelijks zal behoeven te worden herinnerd, nimmer volledig uitvoering gegeven. Wel werden de Portugeezen toen ook weder uit Timor Koepang verdreven en de zetel van het bestuur der Oost-Indische Compagnie aldaar gevestigd, maar van een onverdeelde uitoefening van het gezag op Timor is toen, evenmin als later — en dat ongetwijfeld zeer ten nadeele van het algemeen belang — nimmer spraak geweest. Eerst in 1854 is aan de eindelooze en betreurenswaardige geschillen, dier schier altijd, hetzij openlijk, hetzij bedektelijk, tusschen de twee antagonistischen bleven aanhouden, een einde gekomen, door het te Lissabon tot stand komen van een tractaat, waarin de souvereine aanspraken van beide Staten, zij het ook niet boven iedere bedenking verheven, maar dan toch nauwkeuriger worden omschreven.

(Wordt vervolgd.)